

שאלה: ברוך השם יש קיבוץ גלויות. כל עדה הביאה אתה מנהגים שונים. כעת יש אנשים מקהילות שונות הגרים במעורב בישוב אחד, וגם מתפללים בבית כנסת אחד, כיצד נדע איזה מנהג להמשיך בקיומו ובאיזה אפשר לא לקיים?

תשובה: יהדותנו מורכבת מארבעה עינים. [א] מצוות דאורייתא [ב] מצוות מדרבנן, עליהם נודע לנו מהגמרא [ג] מנהגים שנוספו במשך אלפיים שנות גלות [ד] מנהגים שאין להם בסיס הלכתי, שחודשו ע"י איזו דמות רבנית חשובה במשך הדורות, אבל רוב ציבור כבר אינו נוהג כך.

ודאי כי חייבים אנו להמשיך לקיים מנהגי קדמונינו, כמו שהורו לנו בגמרא מהמקרא "שמע בני מוסר אביר, ואל תטוש תורת אמך" (פסחים נ ע"ב) ונפסק כך בשו"ע (יו"ד סי' ריד). אבל בשו"ת חות יאיר (סי' קכו) דחה שאין זה תלוי במנהג האבות כשלעצמם. אם האב נהג איזה מנהג חסידות והבן עבר לגור במקום קהילה ששם אין נוהגים כן, אין לו לעשות כמנהג אבותיו אלא כמנהג אותה הקהילה לשם הגיע.

ענין אחר -

יש הרבה מנהגים שכבר אינם נוהגים. נזכיר כאן חלק. [א] בשו"ע סי' תק"פ יש רשימה ארוכה של תעניות שהיו נוהגים לצום, וכעת אין הציבור נוהג כך. [ב] ההליכה לבית הקברות ביום תשעה באב (סוף סי' תקנ"ט) אין הציבור נוהג כך. [ג] מנהגי דרך ארץ בסעודה (או"ח קע סעיף ג), שיש להשאיר קצת מהמזון בצלחת המאכל ("פאה באלפס") ומנהגי שתיה (סעיף יא). [ד] ויש מנהגים שנוהגים מקצת העם, שהיולדת אינה יוצאת מביתה עד שתברך ברכת הגומל. [ה] הראשון לציון הרב יצחק יוסף מביא (שובע שמחות ח"א עמ' רפא) מנהג שיש הנוהגים כשנכנסים לדור בדירה חדשה להביא שני תרנגולים וכו' ויש להם על מה שיסמוכו, כמו שמביא במקורותיו, אף שהסיק שאין לחוש למנהג זה. וארוכה הרשימה.

ולכן צריכים לדעת שלא כל מנהג מחייב אותנו לקיימו. צריכים להבחין אם אינו נוגד את ההלכה (פרי חדש, או"ח סי' תצו, דיני מנהגי איסור ס"ק י), וגם אם עדיין בני ישראל הכשרים רובם ככולם מקיימים מנהג זה, או שעבר זמנו. וגם אני מצוין כאן לדברי החיד"א (עבודת הקודש, מורה באצבע, פסקא קצ): "וזה כלל גדול, שלא ינהג שום דבר עד שידע שורש המנהג או מכתבי אריז"ל האמתיים או שידע טעם כעיקר למנהג" עכ"ל. ודאי כי המנהגים שנוספו בישראל כסייג לקיום המצוות, לבל נכשל בחטא, חייבים להמשיך בהם. אבל מדובר בדברי חיד"א על אותם מנהגים שאין שום קשר בינם לבין קיום אחת המצוות,

דאורייתא או דרבנן. וכן המנהגים שנהגו בעיני ממונות, כפי שהובאו בדברי הפוסקים, אין לזוז מהם.

אבל מה לעשות בחילוקי מנהגים שאלו נוהגים בצורה כזאת ואחרים באותה קהילה נוהגים אחרת? כבר כתב הרמ"א (או"ח סוף תצ"ג) שיש בזה חשש של "לא תתגודדו". בענין חילוקי התאריכים, כיצד לשמור ימי אבלות על תלמידי רבי עקיבא, בימי ספירת העומר, שיש הנוהגים מיום השני של פסח, ויש המתחילים אבלות רק בראש חודש אייר, כתב: "ולא ינהגו בעיר אחת, מקצת מנהג זה ומקצת מנהג זה, משום 'לא תתגודדו'".

וכן לענין חילוקי מנהגים שבני אשכנז בחו"ל נהגו להניח תפילין בחול המועד, ובני ספרד נמנעים מזה, כתב ה"משנה ברורה" (סוף סי' ל"א) "דאין נכון שבית כנסת אחת קצתם יניחו תפילין וקצתם לא יניחו, משום 'לא תתגודדו'". ויש להעיר כי כאן מדובר בחילוק בין אשכנזי לספרדים, וגם בזה יש משום "לא תתגודדו". וכך גם פסק הרב יוסף קארו בשו"ת אבקת רוכל (סי' ריב). אמנם לא כן פסק הרב עובדיה יוסף שמביא פוסקים אחרים החולקים על ר"י קארו בזה.

וכן כתב המשנה ברורה (סי' קלא ס"ק ו) על חילוקים בין אשכנזים לספרדים על איזה זרוע להניח את הראש בעת נפילת אפים, בבית כנסת אחד יש בזה משום "לא תתגודדו".

ולענין נוסח תפילה, כאשר אשכנזי נמצא בין הספרדים, או ספרדי הנמצא בין האשכנזים, אין לו לשנות מנוסח הקהל בו הוא נמצא, פרט לתפילת לחש שבין כה אין הציבור יודע מהשינוי ישאר במנהגו (ר' משה פיינשטיין, שו"ת אגרות משה חו"מ ח"א עמ' רצד); אבל דברים שאפשר לומר בקול, כמו קדושה ופסוקי דזמרה, אף בלחש לא ישנה מהקהל (שם, עמ' קצה). [אמנם הרב עובדיה יוסף חולק עליו גם בזה, ואומר שאין לשנות ממנהג אבות]. וכתב על כך ר' חיים ולוז'ין (תלמיד הגר"א) "התפילה והנוסחאות וההנהגות, הדין [הוא] לילך אחרי הרוב, ואין לשנות ממנהגם, משום 'לא תתגודדו'. מפירוד המנהג נעשה פירוד לבבות".

ומקורו בדברי הרמב"ם (הלכות ע"ז פרק יב הלכה יד):
"ובכלל אזהרה זה שלא יהיו שני בתי דינין בעיר אחת זה נוהג כמנהג זה וזה נוהג כמנהג אחר, שדבר זה גורם למחלוקות גדולות שנאמר 'לא תתגודדו' (דברים יד, א) 'לא תעשו אגודות אגודות' (יבמות יג, ב).

